

O'qish savodxonligi

I qism

2

novda
shukronamiz

@ELEKTRON_DARSLIKBOT dan yuklab olindi.

U.B.Aydarova

O'qish savodxonligi

2-sinf I qism

Umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun darslik

Ta'limni rivojlantirish markazi huzuridagi ilmiy-metodik
kengash tomonidan tavsiya etilgan.

novda
edutainment

Toshkent – 2023

@ELEKTRON_DARSLIKBOT dan yuklab olindi.

UO'K 808.545(075.3)

U.B.Aydarova

KBK 74.202.5ya72

O'qish savodxonligi: Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 2-sinfi

A 38

uchun darslik. / U.B.Aydarova – Toshkent: "Novda Edutainment",
2023. – 80 b.

Taqrizchilar:

Sh.Y.Muslimova – Toshkent shahri 328-umumiy o'rta ta'lim maktabining oliy
toifali boshlang'ich sinf o'qituvchisi;

M.I.Xo'jayeva – Toshkent shahri 142-umumiy o'rta ta'lim
maktabining 1-toifali boshlang'ich sinf o'qituvchisi.

Shartli belgilar:

Yodda
tuting

Guruh bo'lib
ishlang

Savollarga
javob bering

Diqqat bilan
o'qing

Izohli
lug'at

Tinglang

Bu qiziq!

Topshiriqni
bajaring

Uyga
vazifa

ISBN 978-9943-9687-0-7

© U.B.Aydarova

© "Novda Edutainment", 2023.

Hurmatli o'quvchi!

Kitob o'qishda hikmat ko'p. Keng dunyoqarash va bilimga ega bo'lishda kitobning ahamiyatini hech narsa bilan qiyoslab bo'lmaydi. Kitob o'qish aqlni charxlaydi, so'z boyligini oshiradi, xotirani mustahkamlaydi, tasavvurni kengaytiradi, ijodkorlik qobiliyatini rivojlantiradi va insonlarni yaxshilik qilishga undaydi.

Qo'lingizdagi kitob sizga chin ma'noda do'stdir. Darslikda berilgan hikoyalar, she'rlar, ilmiy-ommabop matnlar, badiiy asarlardan parchalar, xalq og'zaki ijodining nodir namunalari – barchasi sizning tevarak-atrof haqidagi bilimlaringizni kengaytirishga qaratilgan.

Aziz o'quvchi, ushbu darslik bilim cho'qqilarini egallashda yo'lingizni yorituvchi mayoq bo'lib xizmat qiladi, degan umiddamiz.

Yangi bilimlar sari olg'a!

Omad yor bo'lsin!

I bo'lim

**Ona Vatan bag'rida
baxtiyor avlod!**

Tushirib qoldirilgan so'zni topib o'qing.

Kindik qoni to'kilgan,
Tug'ilib o'sgan diyor.
Ona kabi mehribon,
Yagona va betakror.
Bag'rida biz quvnaymiz.
Uni _____ ataymiz.

Qo'ygan so'zingizga tushuncha bering.

“Vatan” atamasi arabcha so'z bo'lib, “ona yurt” ma'nosini bildiradi. O'zbekiston – biz tug'ilib o'sgan joy, ajdodlarimiz umr kechirgan yurt, millatimiz yashaydigan davlat.

Vatan

Vatan hamma xalqlar uchun juda azizdir. Har bir insonning kindik qoni to'kilgan, ulg'ayib kamol topayotgan joyi uning Vatani hisoblanadi. Vatan ona kabi yagona, muqaddas. Vatan tuyg'usi barcha narsadan qadrlidir.

O'zbekiston – qadimdan ota-bobolarimiz yashagan maskan, xalqimizning tarixiy Vatani. Serquyosh, hur o'lkamizning poytaxti azim Toshkent

shahridir. Yurtimizning butun dunyoga dong'i ketgan Samarqand, Buxoro, Xiva, Qarshi kabi qadimiy shaharlari bor. Diyorimizga kelgan ko'plab chet ellik sayyohlar ona Vatanimiz tarixi, madaniy obidalari bilan tanishib, bir olam taassurotlar bilan o'z yurtlariga qaytadilar.

Har bir mustaqil davlat o'z bayrog'i, gerbi, madhiyasi, maydoni, mustahkam chegarasi, armiyasiga ega. Mustaqil O'zbekistonimiz ham o'zining davlat ramzlari, qudratli armiyasi, mukammal Konstitutsiyasi, dunyoda o'z o'rnini va obro'-e'tiboriga ega mamlakatdir.

Biz bolalar o'z bilimimiz, a'lo xulqimiz, bor kuchimizni Vatanimiz mustaqilligini mustahkamlashga sarflab, yurt ravnaqiga o'z hissamizni qo'shadigan komil inson sifatida voyaga yetishimiz zarur. Biz o'z Vatanimizni sevamiz va u bilan faxrlanamiz!

1. Vatan haqida nimalarni bilib oldingiz?
2. Ona Vatanimiz O'zbekiston haqida nimalar deya olasiz? Fikringizni bildiring.
3. Nima uchun Vatanimizni sevamiz?
4. Siz kelajakda Vatan obodligi, kelajagi uchun qanday hissa qo'shmoqchisiz? Fikringizni ayting.

davlat – mamlakat
yurt – o'lka, diyor, makon, go'sha
ravnaq – rivojlanish, gullab-yashnash,
taraqqiyot
mukammal – kamchiligi yo'q,
har jihatdan to'liq
dong – shon-shuhrat, mashhurlik
taassurot – kishi yoki narsa to'g'risidagi fikr

1. Matndan *yurt, o'lka, diyor* so'zlari ishtirok etgan
gaplarni topib o'qing.

2. *Ravnaq, mukammal, dong, taassurot* so'zlari
ishtirokida og'zaki gaplar tuzing.

3. Vatan haqidagi maqollarni o'qing
va mazmunini tushuntirib bering.

Tug'ilgan yerdan ko'ngil uzilmas,
Yurt qo'riganning yurti buzilmas.

Tug'ilgan yering – Vatanning,
Vatanning – nomusing.

4. Fikrni yakunlang.

“Men o'z Vatanim bilan faxrlanaman, chunki ...”

“Vatan” matnini o'qing va qayta hikoya qilib
bering.

Ona Vatan

Miltiqboy Xonnazarov

Dunyoda onam aziz,
Onamday Vatan aziz.
Bu olamda jon aziz,
Jondan ham Vatan aziz.

Onam hamda Vatanni
Ko'zimdayin asrayman.
Ikkisin hurmatini,
Yuragimda saqlayman.

Onajonim bag'rida,
O'ynab-kulib yayrayman.
Ona Vatan qo'ynida,
Bulbul bo'lib sayrayman.

Kelajakda, albat – men,
Ulug' olim bo'laman.
Vatanimning dong'in men,
Dunyoga tarataman.

Quyidagi rebusda qanday ibora yashiringanini toping.

O'ylab ko'ring, nima uchun "Vatan" so'zini "ona" so'zi bilan birgalikda qo'llaymiz?

1. "Ona Vatan" deganda nimani tushunasiz?
2. O'ylab ko'ring, she'r kimlar tilidan aytilgan?
3. Vatanimiz nomini dunyoga taratish uchun nima qilishni xohlaysiz? Fikringizni tushuntiring.

1. She'rni ifodali o'qing.
2. She'rdan ma'nosi bir-biriga yaqin bo'lgan so'zlarni aniqlang.
Masalan: dunyo-olam, ...
3. She'rdan qofiyadosh so'zlarni toping.
Masalan: asrayman-saqalayman, ...

Topishmoqni o'qing. Javobini toping.

Paxta-dondan chambarak,
Sakkiz qirra yulduzli.
Humo qush baxtdan darak,
Keng dala bog' tasvirli.
Amudaryo, Sirdaryo
Unda oqib o'tadi.
Ayting-chi, bu tasvirni,
Qayda ko'rsa bo'ladi?

humo – afsonaviy qush, baxt-saodat, erkinlik
ramzi

chambarak – aylana shaklida o'ralgan

ramz – biror tushunchani ifodalovchi belgi,
ishora

Bu sanalar nimani ifodalaydi?

1991-yil
18-noyabr

1992-yil
2-iyul

1992-yil
10-dekabr

“Ona Vatan” she’rini yod oling.

Harflardan soʻz hosil qilib, nuqtalar oʻrniga qoʻying va oʻqing.

“Turk” elida oʻzakdir,
“Sharq”qa guldin, bezakdir.
Dunyoda tinch bu makon,
Saxiy yurt ...

Oʻ B E Z K I N O T S

“Vatan ostonadan boshlanadi” hikmatli soʻzining mazmunini tushuntirib bering.

Ozod va obod Vatan

Shoira Ismoilova

Bekatlada mahalla bolalari suhbatlashayotgan edi. Ularning gaplari qulogʻimga chalindi.

- Vatan oʻzi nima?
- Vatan qayerdan boshlanadi?
- Vatan uyimizdan, yashayotgan mahallamizdan boshlanadi. Kengroq tushuntirib aytsam, barcha mahallalar, qishloqlar, tumanlar, shaharlar va viloyatlar qoʻshilib, ona Oʻzbekistonni tashkil etadi.
- Juda toʻgʻri. Demak, Vatan mahalladan, uyimizdan boshlanarkan. Biz oʻzimiz yashab turgan

joyimizni qancha sevsak, Vatanimizni shuncha sevgan bo'lamiz.

– Biz uyimizni, ko'chamizni ozoda tutishimiz kerak ekan. Eshigi oldiga bir tup gul ko'chati ekib ko'kartirmagan bola Vatanimizni gul-u gulzorga aylantirishga hissa qo'shdim, deyishiga haqqi bormi?

– Yo'q, albatta. Vatanimiz keng va bepoyon. U qudratli va ko'rkam. Uning osmono'par yuksak tog'larini ko'rganda, ko'nglimiz tog'day o'sadi. Jannatmakon bog'larida yurganda, ko'nglimiz bog'day yashnaydi.

– Shu buyuk va muqaddas Vatan bizniki, barchamizniki! Uni ko'z qorachig'imizdek asrash vazifamizdir.

Olamda yagona, mustaqil, ozod va obod Vatanimiz kamol topaversin!

1. O'qigan matningiz qaysi diyor haqida?
2. Ozod va obod deganda nimani tushunasiz?
3. Vatan qayerdan boshlanadi?
4. Nima uchun Vatanni ko'z qorachig'imizdek asrashimiz kerak?
5. "Olamda yagona, mustaqil, ozod va obod Vatanimiz kamol topaversin!" gapining mazmunini tushuntiring.

obod – gullab-yashnagan
osmono'par – juda baland

Quyidagi doiralarga qanday soʻzlar yozilishi kerak deb oʻylaysiz?

Hikoyani rollarga boʻlib oʻqing.

1. Quyidagi soʻzdagi harflar ishtirokida yangi soʻzlar hosil qiling.

O' Z B E K I S T O N

2. Fikrni davom ettiring.

“Men bugun darsda ... bilib oldim”.

Hikoyani oʻqing. Ona vatanimiz haqida qoʻshimcha maʼlumotlar toʻplab, hikoya qilib bering.

1. Rasm asosida suhbatlashing.

2. O'zingiz o'qiydigan maktab haqida so'zlab bering.

Salom, maktab!

Muhiddin Omon

Salom, maktab, jon maktab,
Bilimlarga kon maktab.
Aql-u odob, tarbiya
Berguvchi makon maktab!

Ustozlarim mehribon,
O'qi, derlar bearmon.
Sen Istiqlol farzandi,
Kamolga yet, bolajon!

Sog'lom bo'l-u, polvon bo'l,
El-u yurtga posbon bo'l.
Bel olishsang maydonda,
Or-nomusi osmon bo'li!

Vatanning baxti uchun,
Sarf aylagin bor kuching.
Olib elning duosin,
Ravo qil muddaosin.

Bu tilakka labbay deb,
Javob beraman tayin.
Ma'rifat ziyosidan
Ulg'ayaman kun sayin.

O'zbekiston nomini
Jahonga qilgum doston,
Chunki boshqa topilmas,
Dunyoda bunday bo'ston!

1. She'rni o'qiyotganingizda ko'z oldingizga nimalar keldi?
2. She'rda maktabga qanday ta'rif berilgan?
3. Nima uchun maktabni bilimlar koni deb ataymiz?

muddao – kishining dilidagi maqsadi, niyati
bo'ston – gullagan, yashnagan joy
ma'rifat – kishilarning bilimini, madaniyatini
oshirishga qaratilgan faoliyat
jahon – olam, dunyo
tilak – istak, xohish

1. Jahon, tilak so'zlarining o'rniga ma'nodosh so'zni qo'yib, she'rni qayta o'qing.
2. Nimani kuzatdingiz?

Quyida berilgan harflardan boshlanadigan maktabga oid so'zlarni toping.

M

A

K

T

A

B

3. Hikmatli so'zni o'qing. Mazmunini izohlang.

Maktab – kema, ilm – dengiz.

4. Fikrni davom ettiring.

Maktab – ikkinchi uyimiz, chunki...

She'rni ifodali o'qing.

Rasmga qarang. Rasmda qayer tasvirlangan?

Poytaxt shahar, bosh shahar,
Zamonaviy Shosh shahar.

Poytaxtimiz Toshkent – eng qadimgi
shaharlardan biri. Uning tarixiy nomlari
“Choch”, “Shosh” bo‘lgan.

“Toshkent” nomi “Tosh shahar”, “Feruza shahar”
degan ma’noni bildiradi.

Toshkentdagi yangi bog‘

“Yangi O‘zbekiston” bog‘i – O‘zbekistonning eng yirik bog‘laridan biri bo‘lib, bu bog‘ O‘zbekiston Mustaqilligining 30 yilligi munosabati bilan bunyod etilgan. Bog‘ning markaziy qismiga kirar ekansiz, u yerda balandligi 60 metrlik Mustaqillik monumentini ko‘rasiz. Uning yuqorisida esa afsonaviy Humo qushi tasviri mavjud. Agar siz bog‘ni yuqoridan tomosha

qilsangiz, uning ko'rinishini ulkan daraxtning beshta shoxiga o'xshatasiz. Naqadar chiroyli-a!

Barpo etilgan bog' juda chiroyli va ko'rkam. Hattoki turli attraksionlar, favvoralar o'rnatilgan. Atrofga manzarali daraxtlar, butalar va gullar ekilgan. Bog'ga tashrif buyurgan har bir inson u yerda ko'plab sayyohlarni uchratishi ham mumkin. E'tiborlisi shundaki, "Yangi O'zbekiston" bog'ida Mustaqillik monamenti poyiga gul qo'yish, umumxalq bayramlari, turli tadbirlar o'tkazish tez fursatlarda an'anaga aylanib ulgurdi.

Siz ham, albatta, bog'ga oila a'zolaringiz bilan birga boring. Ishonamanki, siz ham zamonaviy bog'ning ko'rkidan zavqlanasiz va maza qilib hordiq chiqarasiz!

1. Toshkentdagi yangi bog' haqida nimalarni bilib oldingiz?
2. Bog'ning yuqoridan ko'rinishi nimaga o'xshaydi?
3. Yurtimizdagi zamonaviy inshootlardan yana qaysilarini bilasiz?
4. Matnni o'qing. Matnga yana qanday sarlavha qo'ysa bo'ladi?

monument – me'moriy inshoot
ko'rk – chiroy

Matndan his-hayajon gaplarni topib o'qing.
“Fursat” so'ziga ma'nodosh so'z toping.

fursat

vaqt

Shu so'z ishtirok etgan gapni topib o'qing. “Fursat” so'zini ma'nodosh so'ziga o'zgartirib qayta o'qing. Nimani kuzatdingiz? Fikringizni tushuntiring.

Nukusda joylashgan
“Vatanpavarlar bog'i”

Namangan shahridagi “Zahiriddin
Muhammad Bobur” nomli madaniyat
va istirohat bog'i

Farg'onadagi “Ahmad al-Farg'oniy”
nomidagi oromgoh

Xorazm viloyati Hazorasp
shaharchasidagi “Yoshlar bog'i”

Fikrni davom ettiring.

Vatanim obod bo'lishi uchun men...

Matnni o'qing va mazmunini so'zlab bering.
Vatanimizning qiziqarli joylari haqida ma'lumotlar to'plang.

Topishmoqni o'qing. Javobini toping.

"Sharq"dan boshin ko'tarar,
Har tong sog'inar bizni.
Ko'rmasak turolmaymiz,
Olov yuzli qirmizni.

Y O Q U S H

Quyosh haqida qanday ma'lumotlarga egasiz?
Ayting-chi, nega quyoshni ko'rmasak turolmaymiz?

Quyosh – Yerga eng yaqin yulduz.
Uning nuri bizgacha 8 daqiqada yetib keladi.
Quyosh Yerdan 109 marta kattadir.

O'zbekiston quyoshi

Iskandar Rahmon

Olam uzra porlaydi
O'zbekiston quyoshi!
Ezgulikka chorlaydi
O'zbekiston quyoshi!

Bag'ritoshlar bag'rini
Kul-kul qilib eritgin!
Olamda mehrsizlik
Urug'ini quritgin!

Porla, porla, ey Quyosh,
Yaxshilikka o'zing bosh!
Mash'ala bo'l qo'llarda,
Uzoq-yaqin yo'llarda!

O'zbekiston quyoshi
Mehri, sehri boshqacha!
Yoritib dil, olamni
Eritadi toshgacha!

1. Shoir O'zbekiston quyoshiga qanday ta'rif bergan?
2. O'zbekiston quyoshi insonlarni nimaga chorlaydi?
3. Quyoshga iltimosni ifodalovchi to'rtlikni topib o'qing.
4. *"Olamda mehrsizlik urug'ini quritgin!"* misrasining mazmunini izohlang.
5. *O'zbekiston quyoshi,
Mehri, sehri boshqacha!*
Shoir bu misralar orqali nima demoqchi?

mash'ala – yoqilgan mash'al

1. She'rni ifodali o'qing.
2. Qofiyadosh so'zlarni aniqlang.
3. "Ezgulik" so'ziga ma'nodosh va qarama-qarshi ma'noli so'z toping.
4. Topgan so'zlaringiz ishtirokida gaplar tuzing.

5. Fikrni yakunlang.

Biz bugun darsda...

She'rni yod oling.

Uyda

Rasmda qaysi shaharlar o'z aksini topgan?

Bu shaharlarni umumiy so'z bilan nomlang.

She'rni o'qing. Nuqtalar o'rniga harflardan so'z hosil qilib qo'ying.

Yurtimizning bezagi,
Minoralari baland.
Sayyohlar hayratlanar,
Bu qadimiy ...

DANASMARQ

Samarqand shahri haqida nimalar bilasiz?

Yer yuzining bezagi

Dunyoning eng qadimiy shaharlaridan biri ona vatanimizda joylashgan Samarqand shahridir. Uning yoshi yigirma yetti asrdan ham kattaroq. Shaharning nomi haqida ajoyib ma'lumotlar saqlanib qolgan. Ba'zi

olimlarning aytishicha, yunonlar uni “Samarakanda” deb atashgan. Ota-bobolarimiz kelib chiqishini “Semizkent”, ya’ni “semiz, boy shahar” deyishgan. Samarqandning qadimgi nomlaridan yana biri “Smarakansa” bo’lib, “ulug’ shahar” degan ma’noni bildiradi.

Qadimiy Samarqandning yuragi bo’lmish Registon maydonida qad ko’targan uch madrasa – Tillakori, Sherdor va Mirzo Ulug’bek madrasalarining ko’rki o’zgacha. Bu maydon Samarqand ahlining bosh maydoniga aylangan. Qadimda Samarqand hukmdorlarining farmonlari shu yerdan e’lon qilingan. Yovga qarshi erk jangiga otlangan jasur ajdodlarimiz aynan shu maydonda qasamyod qilishib, keksalardan duo olganlar. Har yili butun dunyodan ko’plab sayyohlar Samarqandga tashrif buyurib, uning salobatidan hayratga tushadilar. Uning nafis go’zalligini soatlab tomosha qiladilar.

1. Samarqand haqida qanday ma’lumotlarga ega bo’ldingiz?
2. Nima uchun uni qadimiy shahar deb ataymiz?
3. Shaharning bosh maydoni haqida nima deya olasiz?

salobat – ulug’vor tashqi ko’rinish
asr – 100 yil

Matnni o'qing. Uning har bir qismini to'ldiring va sarlavha toping.

Amir Temur bobomizning Samarqand shahridagi haykali. Bobomiz Samarqandni o'z davlatining poytaxti deb e'lon qilgan.

Go'ri Amir – Amir Temur bobomizning maqbarasi.

Mirzo Ulug'bek rasadxonasi va haykali.

“So'z zanjiri” o'yinini kichik guruhlarda bajaring. So'zning oxirgi harfidan boshlanadigan yangi so'z toping va so'zlar zanjirini hosil qiling.

Samarqand – *davlat*...

Matnni o'qing. Samarqanddagi tarixiy obidalar haqida ma'lumot to'plang.

O'qing. Mazmunini aytib bering.

Tilga e'tibor – elga e'tibor.

Bugungi kunda dunyoda 6 mingdan ortiq turli tillar mavjud.

O'zbek tili jahonning eng yirik 50 tilidan biri hisoblanadi.

O'zbek tili

Rauf Tolib

O'zbek tilim – elimning
Urib turgan yuragi.
O'zbek tilim – yurtimning
Tarixi, kelajagi.

Bobom Mahmud Qoshg'ariy
Ardoqlagan buyuk til.
Ulug' shoir Navoiy
"Xamsa" bitgan suyak til.

Kimning ona Vatanga,
Mehri bo'lsa ziyoda.
Uni ona tilida,
Eta olsin ifoda.

Kim bag'ishlab jon-tanin,
Sevsa elin chinakam,
Sevsa ona Vatanin,
Sevar ona tilin ham.

1. She'rda ona tilimizga qanday ta'rif berilgan?
2. She'rda tilga olingan ajdodlarimizni ayting. Ular haqida qanday ma'lumotlarga egasiz?
3. Nima uchun shoir o'zbek tilini urib turgan yurakka o'xshatgan?

1. She'rni ifodali o'qing.
2. Undagi qofiyadosh so'zlarni toping.
3. She'r matnidan ma'nosi bir-biriga yaqin bo'lgan so'zlarni toping.
4. She'r matnini gaplarga aylantiring.

Kichik guruhlariga bo'linib, quyidagi so'zlarga ohangdosh so'zlar toping.

1-guruh:

bola – lola,

...

2-guruh:

bosh – tosh,

...

3-guruh:

ish – tish,

...

4-guruh:

kuz – tuz,

...

5-guruh:

til – dil,

...

6-guruh:

non – kon,

...

She'rni yod oling.

Rasmda aks ettirilgan yodgorliklar qaysi shaharda joylashgan deb o'ylaysiz?

Tarixiy yodgorliklar deganda nimani tushunasiz?

“Ochiq osmon ostidagi muzey” nomli audiomatnni diqqat bilan tinglang.

1

1. Matn nima haqida ekan?
2. Xiva haqida qanday ma'lumotga ega bo'ldingiz?
3. Xiva necha qismdan tarkib topgan?
4. Shaharning qaysi qismi Jahon merosi ro'yxatiga kiritilgan?
5. Dishan qal'a nima uchun qurilgan?
6. Bu yerdan qaysi ajdodlarimiz yetishib chiqqan?

Audiomatnni qayta eshiting.
Matndagi gaplar o'rnini aniqlang va qayta o'qing.

Xiva ikki qismdan iborat: ichki qism – Ichan qal'a va tashqi qism – Dishan qal'a.

Xivaning Ichan qal'a qismi Jahon merosi ro'yxatiga kiritilgan yuz shahardan biri.

Xiva dunyoga al-Xorazmiy, Najmiddin Kubro, Pahlavon Mahmud, Munis va Ogahiy kabi buyuk zotlarni voyaga yetkazgan azim zamin hisoblanadi.

"Xiva" so'zini tilga olganimizda, beixtiyor ko'z o'ngimizda shaharning tarixiy va arxitektura yodgorliklari gavdalanadi.

Dishan qal'a esa shaharni tashqi dushmandan himoya qilish uchun qurilgan. Uning o'nta darvozasidan Xivaning ichki qismiga kirilgan.

Kalta Minor – Xivadagi me'moriy yodgorlik. Muhammad Aminxon madrasasining old tomonida joylashgan.

Ichan qal'aga 4 darvozadan (Bog'cha darvoza, Polvon darvoza, Tosh darvoza, Ota darvozzadan) kirilgan.

Vatanimizda joylashgan shaharlardan biri haqida ma'lumot to'plang.

Tezkor savollar.

1. Vatanimiz nomini ayting.
2. Davlat ramzlarini sanab bering.
3. Yurt so'ziga ma'nodosh so'zni toping.
4. Bilim maskani bu – ...
5. Vatanimizning poytaxti?
6. Toshkentning tarixiy nomlarini ayting.
7. Yer yuzining bezagi?
8. Samarqanddagi bosh maydonning nomi?
9. Baxt-saodat, ezgulik ramzi bo'lgan qush?
10. Toshkentdagi yangi bog'ning nomi?
11. Ona tilimiz bu – ...
12. Ichan qal'a va Dishan qal'a joylashgan shahar?

So'zlarni o'z o'rniga qo'ying va maqollarni o'qing.

Maqollar mazmunini tushuntiring.
Vatan haqida bilgan maqollaringizni ayting.

Kichik guruhlarga bo'ling.

- A) Sharlar chizing.
 “Ona Vatan” jumlasini ta’riflab,
 pufakchalarga yozing.
 Yozganlaringizni tushuntiring.

- B) Rasmlar asosida matn tuzing.

Ona vatan

“Vatanim – baxtim” mavzusida
 kichik hikoya tuzing.

Il bo'lim

**Kitob – noyob xazina,
bilim – tuganmas boylik**

Topishmoqning javobini toping.

Ilmga kon,
Mazmunga makon.
So'zi serhikmat,
Bizga do'st, ulfat.

Topishmoqning javobini topishda sizga qaysi so'zlar yordam berdi?

Siz bo'sh vaqtingizda kitob o'qiy sizmi?

Qanday kitoblar o'qigansiz?

“Kitob” so'zi arab tilidan kirib kelgan bo'lib,
“yozuv” degan ma'noni bildiradi.

Kitobim – oftobim

Miraziz A'zam

Kitobni birov oftob deydi, birov quyosh. Yana kimdir aql chirog'i, beminnat do'st deydi. Nima desa ham hammasining ma'nosi bir.

Quyosh – o'zidan nur, yorug'lik va issiqlik taratadigan jism. Agar oftob yorug'lik va issiqlik taratmasa, odamlar qorong'ida adashib, muzlab qolishi mumkin.

Kitob ham shunaqa. U odamning ichiga, yuragiga yorug'lik beradi va uni ma'noli, chiroyli gaplari bilan isitadi. Kitob o'qimagan odam xuddi qorong'ida qolib

ketganday bo'ladi. Nima qilishni yaxshi bilmaydi.

Ko'p kitob o'qigan odamning yuzidan yorug'lik taralib turadi. Tili shirin, gaplari ma'noli bo'ladi.

1. Ayting-chi, kitob o'qishning qanday foydasi bor?
2. Nega kitoblarni beminnat do'st, aql chirog'i deymiz?
3. Nima uchun kitobni oftobga o'xshatamiz? Fikringizni izohlang.
4. "Kitob odamning ichiga, yuragiga yorug'lik beradi" deganda nimani tushundingiz?

**beminnat – qilgan yaxshiligi uchun
minnatdorchilik talab etmaydigan**

So'zlarni o'z o'rniga qo'ying
va maqollarni o'qing.

Mazmunini tushuntirib bering.

Kitoblar haqida yana qanday maqollar va hikmatli so'zlarni bilasiz?

Kitoblar har xil hajmda bo'lib, ba'zilarining balandligi bir yarim metrdan oshadi. Uni bir kishi ko'tara olmaydi.

Mitti kitoblarning ayrimlari gugurt qutichasiday kelsa, boshqasi pochta markasi hajmidadir.

Dunyodagi eng kichik kitobni o'qish uchun elektron mikroskop kerak.

Vengriyalik Yo'jef Tari dunyodagi eng kichik kitoblar kolleksiyasiga ega.

Uning xazinasida to'rt ming besh yuzdan ortiq kitob mavjud. Ularning eng kattasining hajmi 7 santimetrdan oshmaydi. Yer yuzidagi eng mitti kitob ham aynan uning kolleksiyasida saqlanadi. Shuningdek, u mitti gazetalarni ham to'plab boradi.

Tez aytishni tez ayting.

Kitob kitobxonlarga kerak,
Kitobxonlarga kitob kerak.

Matnni o'qing va mazmunini so'zlang. Kitoblar haqida qiziqarli ma'lumotlar to'plang.

Rasm mazmunini gaplar bilan ifodalang.

1. Aziz bolajonlar, kitoblar qanday paydo bo'lgani haqida o'ylab ko'rganmisiz?
2. Rangli tasvirlarga boy, bir-biridan qiziqarli kitoblar hozirgi kunga qadar qanday yo'lni bosib o'tgan deb o'ylaysiz?

Kitob – noyob xazina

Bilasizmi, kitob bir necha ming yillar avval paydo bo'lgan. U davrda kitoblar turli xil ko'rinishda bo'lgan. Odamlar qog'oz bo'lmagani uchun ma'lumotlarni tosh taxtachaga, sopol idishlarga, suyaklarga yozishgan.

Kitobni loydan tayyorlash uchun ular yumshoq loydan tayyorlangan taxtachalarga maxsus uchli tayoqchalar bilan kerakli belgilar tushirishgan. So'ngra uni oftobda quritishgan yoki olovda pishirishgan. O'sha davrlarda

mana shunday maxsus loy taxtachalardan tashkil topgan kutubxonalar ham bo'lgan.

Xitoyda esa dastlab kitobni qamishga

o'xshagan bambuk o'simligiga

yozishgan. So'ng ipak matodan

tayyorlashgan. Ilk qog'oz ham Xitoyda paydo bo'lgan.

Kitoblar hayvonlar terisiga ham yozilgan. Bunday kitoblar vatanimizda saqlanmoqda.

Kitoblar uzoq vaqt qo'lda yozilgan. Bu jarayon juda katta mehnat va chidam talab qilgan.

Shuning uchun ham tarixda kitoblar juda qimmatbaho hisoblangan. Ulardan faqat sanoqli odamlar foydalana olgan. Hatto kutubxonalarda kitoblar o'g'irlanmasligi uchun zanjirga bog'lab qo'yilgan.

Bosma kitoblar logann Gutenberg ixtiro qilgan kitob bosish uskunasi ishga tushgach, paydo bo'la boshlagan. Bu ixtiro kitob narxining pasayishi va ko'proq odamlarning kitob o'qiy olishiga imkon yaratgan.

Bugungi kunga chiroyli kitoblar murakkab va aqlli mashinalar yordamida tayyorlanadi. Eng asosiysi, endi kitoblarni hamma o'qishi mumkin. Bo'sh vaqtlaringizda, albatta, kitob o'qing!

(*"Bolalar ensiklopediyasi"*dan)

1. Qadimda kitoblar qanday ko'rinishda bo'lgan?
2. Nima uchun avvallari kitobdan sanoqli odamlar foydalana olgan ekan?
3. Qanday voqea kitoblarning arzonlashishiga sabab bo'ldi?
4. O'ylab ko'ring, nima uchun kitoblar noyob xazinaga tenglashtiriladi?

ixtiro – foyda keltiradigan yangilik
uskuna – jihoz, moslama
noyob – kam uchraydigan
xazina – boylik

Maqolni o'qing. Mazmunini tushuntiring.

Gapni tugating.

Kitob – xazina, chunki...

“Kitob – noyob xazina” matnini o'qing va mazmunini so'zlab bering.

Rasmlarga diqqat bilan qarang.

Kitoblar insonga qanot bo'la oladimi? Nima uchun?

Alisher va kitob

Qudrat Hikmat

Kitobga o'ch o'g'ilcham
Oltin topgan singari
Chiqsa yangi bir asar,
O'qir mendan ilgari.

Mayli, bo'lsin hikoya,
Yoki to'rt yo'l quvnoq she'r.
Ayvonchada muk tushib,
Sharillatar Alisher.

Qosh qorayib ketguncha
Qo'ldan tushmas kitobi.
Unga yoqqan she'rlarning
Hozircha yo'q hisobi.

Olimdek serharakat,
Ishlar puxta, berilib.
Uncha-muncha yoshlardek
Oshib ketmas kerilib.

Turnaqator savolga
Askar kabi doim shay.
Hozirjavob bo'lmasdi,
Shuncha kitob o'qimay.

-
1. She'rning qahramoni kim? U qanday bola ekan?
 2. Hozirjavob so'ziga ta'rif bering.
 3. She'dan qanday xulosa chiqardingiz?
 4. Kitob tanlashda nimaga e'tibor berish kerak deb o'ylaysiz?

kitobga o'ch – kitob o'qishga nihoyatda berilgan
muk tushib – biror narsa ustida qunt bilan o'tirish
qosh qoraydi – kech kirdi, oqshom

Rasm mazmunini ifodalovchi
og'zaki gaplar tuzing.

Jadvaldan so'zlarning ma'nodoshini toping.

Oltin

Puxta

Quvnoq

pishiq	xushchaqchaq	mahkam	xursand
zar	mustahkam	yaltiroq	chidamli

Shu so'zlar bilan gaplar tuzing.

So'z o'yini.

K harfi bilan boshlanib, **k** harfi bilan tugaydigan so'zlar toping.

She'rni yod oling. Ajdodlarimiz kitob o'qishning foydasi haqida aytgan hikmatli so'zlaridan topib yozing.

Rasmdagi qahramonlarni tanidingizmi?
Ularni qayerda ko'rgansiz?

Gulzor shahrining mittilari

Nikolay Nosov

|

Afsonaviy bir shaharda mittilar yashashardi...

U yerda Bo'yoqvoy degan rassom, Mashshoqvoy degan cholg'uchi va yana Shoshqaloq, Sergap, Indamas, Bo'g'irsoq, Dovdirvoy hamda aka-uka Agarqul bilan Magarqul degan mittilar ham turishardi. Bular orasida Bilmasvoy degan eng mashhur mitti ham bor edi. Hech nimani bilmaganidan uni Bilmasvoy deyishardi-da.

Bu Bilmasvoy degani doim boshiga to'q havorang qalpoq, egniga sariq shim bilan qizil ko'ylak kiyib, yashil bo'yinbog' taqib yurardi. U yorqin rangni yaxshi ko'rardi. To'tiga o'xshab rang-barang kiyimlarni kiyib olgan Bilmasvoy kuni bo'yi shaharda sang'ib,

bo'lmag'ur gaplarni to'qib, hammaga yoyib yurardi. Ustiga-ustak u doim qizaloqlarni ranjitardi. Shuning uchun qizaloqlar uning qizil ko'ylagini olisdan ko'rishgan zahoti shartta orqaga qaytib, uylariga bekinishardi.

Bilmasvoyning Dastorgul ko'chasida turadigan Dumbulvoy degan do'sti bor edi. Bilmasvoy Dumbulvoy bilan soatlab gap sotishib o'tirar, ikkovi bir-biri bilan bir kunda yigirma marta urishib, yigirma marta yarashishardi. Bilmasvoy, xususan, quyidagi voqeadan keyin mashhur bo'lib ketdi. Nima bo'ldi deng?

U bir kun shaharda o'ynab yurib, adashib dalaga chiqib qoldi. Atrofdagi hech kim yo'q, faqat tillaqo'ng'iz uchib yurardi. U ko'rmay qolib Bilmasvoyning ensasiga kelib urildi. Bilmasvoy jon holatda yerga ag'anab tushdi. Tillaqo'ng'iz bo'lsa, shu zahotiyoq uchib, ko'zdan g'oyib bo'ldi. Bilmasvoy irg'ib o'rnidan turdi-da, meni urgan kim ekan, deb yon-veriga alangladi, qarasa, atrofdagi hech kim yo'q.

("Bilmasvoy va uning do'stlari" asaridan parcha)

1. Afsonaviy shaharda kimlar yashar edi?
2. Shaharda Bilmasvoy bilan yana kimlar yashaydi? Ularning nomlarini ayting.
3. Bilmasvoyning tashqi ko'rinishi haqida so'zlab bering.
4. Nima uchun qizaloqlar undan bekinishardi?
5. Dumbulvoy haqida nima deya olasiz?

sang'ib – daydib bekor yurmoqlik
bo'lmag'ur – asossiz, ma'nosiz
irg'ib – sakrab
yon-veri – atrofi

Asarni o'qing. Asardan quyidagi so'zlar bilan boshlanadigan gaplarni topib o'qing.

U yerda

To'tiga o'xshab rang-barang

Ikki biri-biri

Asarning har bir xatboshiga sarlavha qo'ying.

Asarni o'qing va mazmunini so'zlab bering. Tasavvuringizdagi mittilar shaharchasining tasvirini chizing.

II

“Meni urgani kim bo‘ldi o‘zi? – deb o‘yladi Bilmasvoy, – balki tepamdan ul-bul tushgandir?” Bilmasvoy boshini ko‘tarib osmonga qaragan edi, hech nima ko‘rinmadi. Faqat quyosh nur sochib turardi, xolos. “E-ha, ustimga quyoshdan ul-bul tushibdi-da, – deb o‘yladi Bilmasvoy. – Quyoshning bir bo‘lagi uzilib boshimga tushgan bo‘lsa kerak”.

Uyiga ketayotganda Shishajon degan tanishini uchratib qoldi. Shishajon mashhur munajjim edi. U shisha idish parchasidan katta qilib ko‘rsatadigan oynacha yasay olardi. U bunaqa shishani ko‘ziga qo‘yib har xil narsalarni ko‘rganda-chi, u narsalar juda katta bo‘lib ko‘rinardi. Bir qancha shunday shisha parchalaridan kattagina durbin yasadi. Durbin bilan oy va yulduzlarga qarardi. Shunaqa qilib u munajjim bo‘lgan edi.

– Menga qara, Shishajon, – dedi unga Bilmasvoy, – bilasanmi, nima bo‘ldi, quyoshning bir bo‘lagi uzilib boshimga tegib ketdi.

– Nimalar deyapsan Bilmasvoy! – deb kuldi Shishajon. – Agar quyoshning bir bo‘lagi uzilib tushsa, pachog‘ingni chiqarib yuboradi-ya, quyosh judayam katta axir. U bizning Yer sharimizdan ham katta.

– Bo‘lmagan gap, – deb javob berdi Bilmasvoy. Menimcha, quyosh likopchadan katta emas.

– Quyosh bizga shunaqa ko‘rinadi, chunki juda ham uzoqda-da. Quyosh – kattakon yumaloq cho‘g‘. Men buni durbinimda ko‘rdim. Agar quyoshning jindakkina parchasi ham uzilib tushguday bo‘lsa-chi, shahrimizning tilka-porasini chiqarib yuborgan bo‘lardi.

– Shunaqa degin-a! – dedi Bilmasvoy. – Men bo‘lsam quyoshning bunday kattaligini bilmas ekanman. Hozir boraman-da, bolalarga aytib beraman, ular ham hali bilmasa kerak. Shundoq bo‘lsa ham durbiningdan bir qarab ko‘rgin-a, balki rostdan ham u g‘adir-budirdir!

Bilmasvoy uyiga jo‘nadi, ko‘chada uchraganlarning hammasiga:

– Og‘aynilar, quyoshning qanaqaligini bilasizlarmi? U bizning Yer sharimizdan ham katta. Voy, u shunaqayam kattaki...

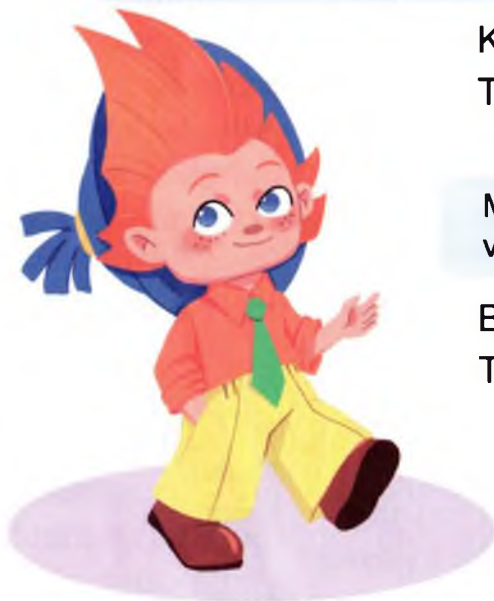
1. Bilmasvoy bilan qanday voqea yuz berdi?
2. Shishajon haqida nimalarni bilib oldingiz?
Shu joyini asardan topib o‘qing.
3. Nima sababdan Bilmasvoy “Quyoshning bir bo‘lagi boshimga tegdi” deb o‘yladi?
4. Bilmasvoy quyoshni nimaga o‘xshatdi?
5. Shishajon quyosh haqidagi ma‘lumotlarni qayerdan biladi deb o‘ylaysiz?
6. Bilmasvoyning o‘rnida bo‘lganingizda o‘sha voqea haqida qanday fikrda bo‘lardingiz? Nima uchun?
7. Voqeaning davomini qanday tasavvur qilasiz?

munajjim – osmon jismlarini o'rganuvchi
pachoq – ezilib ketgan
durbin – uzoqni yaqin va katta qilib
ko'rsatadigan asbob
jindakkina – juda kichkina

1. Shishajon va Bilmasvoyning gaplarini rollarga bo'lib o'qing.
2. Topishmoqni o'qing va javobini toping.

Kunduz kuni o'chirib,
Tunda yoqa olmaysan.

Maqolni o'qing
va mazmunini tushuntiring.

Bilmagandan bilgan yaxshi,
To'g'ri ishni qilgan yaxshi.

Asarni o'qing. Asardan chiqargan
xulosangizni yozing.

Til insonlar bir-birini tushunishi uchun zarur eng asosiy vositadir. Ko‘p til bilish ham juda muhimdir.

“Uzum” so‘zi boshqa tillarda qanday nomlanishini bilasizmi?

Jaloliddin Rumiyning “Uzum” hikoyasini diqqat bilan tinglang.

2

1. Eshitgan hikoyangiz nima haqida?
2. Nima uchun ishchilar janjallashib qolishdi?
3. Sizningcha, ular nima uchun bir-birini tushunishmadi?
4. Janjalning yechimi nimada ekan?
5. Bu yechimni kim topdi?
6. Bu yechimni topishga unga nima yordam berdi?
7. Ko‘p tillarni o‘rganish qanchalik muhim deb hisoblaysiz? Nima uchun?
8. Siz qaysi chet tillarini o‘rganyapsiz?
9. Yana qaysi tillarni o‘rganishni xohlardingiz?
10. Mavzuga mos maqollardan ayting.

Maqol mazmunini tushuntiring.

Til bilgan yo‘lda qolmas.

Testni yeching.

1. Ishchilar nima uchun janjallashib qolishdi?

- a) pul talashib qolgani uchun;
- b) bir-birini kamsitgani uchun;
- d) yolg'on gapirgani uchun;
- e) bir-birini tushunmagani uchun.

2. Nima uchun ishchilar bir-birini tushunishmadi?

- a) qizg'anchiqligi uchun;
- b) har xil tilda so'zlashgani uchun;
- d) chaqmachaqarlik qilgani uchun;
- e) va'dasiga vafo qilmagani uchun.

3. Janjallashib qolgan ishchilar qayerlik edi?

- a) arab, fors, turk, rumlik;
- d) turk, arab, ingliz, rumlik;
- b) fors, arab, rus, turk;
- e) rimlik, ingliz, nemis, turk.

4. Aqlli odam ularni qayerga olib bordi?

- a) qoziga;
- d) do'konga;
- b) hokimga;
- e) uyiga.

5. "Angur", "eynab", "stafil" so'zlari qanday ma'noni bildiradi?

- a) tarvuz;
- d) uzum;
- b) anjir;
- e) qovun.

Til o'rganish haqidagi maqollar va bobolarimizning hikmatli so'zlaridan toping. Kelajakda o'rganishni istagan tillaringiz ro'yxatini tuzing. Nima uchun aynan shu tillarni tanladingiz?

1. Rasmdagi holatga fikringizni bildiring.

2. Maqolni o‘qing va mazmunini izohlang.

Bilimliga dunyo yorug‘,
Bilimsizga – qorong‘i.

Ilmsizlik zulmati

Rivoyat

Qadim zamonda o‘qish va yozishni yomon ko‘radigan bir bola bo‘lgan ekan. U turli bahonalar bilan maktabga bormas, borganda ham berilgan vazifalarni bajarmay, faqat yomon baho olar ekan. Ota-onasining tanbehlariga quloq solmay, “Men katta bo‘lsam, cho‘pon bo‘laman, qo‘y boqish uchun o‘qish kerak emas”, – der ekan.

U bir kuni uylari yaqinidagi qir-adirdan qo'ziqorin terib kelish uchun tepalikka chiqibdi. Qo'ziqorinlarni terib yurib, uylaridan ancha uzoqlashib ketibdi. Yurib-yurib uncha chuqur bo'lmagan bir daryo sohiliga yetibdi. Narigi sohildan ham qo'ziqorin termoqchi bo'lib ko'prik qidiribdi. Yaqin atrofdagi ko'prik oldiga borib qarasa, uning chetidagi taxtachaga nimadir yozib qo'yilgan ekan. Bola yozuvni o'qiy olmabdi va to'g'ri narigi sohilga qarab yuribdi. Ko'prikning o'rtasiga kelganda u sinib, bola suvga tushib ketibdi. U ovozing boricha yordamga chaqiribdi. Shu orada qo'ylarini o'tlatib yurgan bir cho'pon kaltagini uzatib, bolani suvdan chiqarib olibdi va: "Nega bu ko'prikdan o'tding?! Ko'prik ustidagi "Bu ko'prikdan yurmang, nariroqda yangi ko'prik bor", degan yozuvni ko'rmadingmi?" – deb so'rabdi. Bola unga javoban: "Ko'rdim, lekin o'qiy olmadim, chunki men o'qishni bilmayman", – debdi. Shunda cho'pon unga: "E bolam, hatto qo'y boqish uchun ham o'qish kerak", – debdi.

1. Rivoyat qahramoni qanday bola ekan?
2. U ota-onasining tanbehlariga nima deb javob berar ekan?
3. Bola nima uchun suvga tushib ketdi?
4. Ayting-chi, qo'y boqish uchun bilim kerakmi? Nima uchun?

5. Siz bolaning o'rnida bo'lganingizda nima qilgan bo'lardingiz?
6. "Ilmsizlik zulmati" deganda nimani tushundingiz?

Rivoyat nima?

Rivoyat avloddan avlodga o'tib kelayotgan, voqea va hodisalarni, inson faoliyatini ba'zan uydirmalar vositasida, ba'zan real tasvirlovchi og'zaki hikoyadir.

Ikkitaga guruhga bo'ling. Fikr bildiring.

**Kitob o'qigan bola
qanday bo'ladi?**

**Kitob o'qimagan bola
qanday bo'ladi?**

Maqolni o'qing va mazmunini tushuntiring.

dala

kitob

ko'rmagan

unmagan

giyoh

kalla

Topishmoqni o'qing va javobini toping.

Uyimiz nurdan,
O'rganish bizdan,
O'rgatish sizdan.

Tez aytishni tez ayting.

O'roq o'xshar so'roqqa,
So'roq o'xshar o'roqqa.

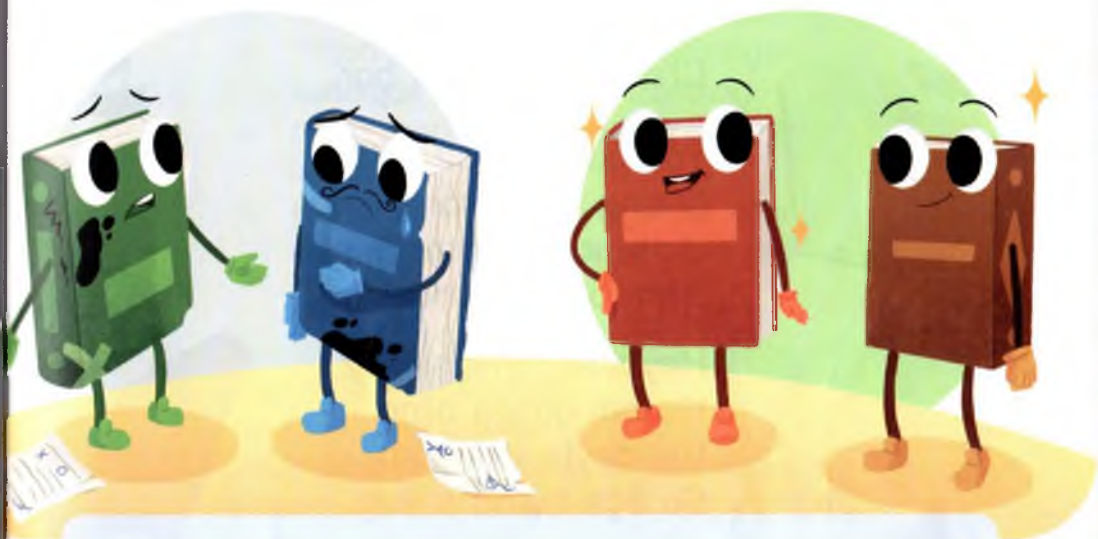

Voqealar mazmunini o'zgartirib, hikoyani davom ettiring.

Qadim zamonda o'qish va yozishni yaxshi ko'radigan bir bola bo'lgan ekan. U vaqtida maktabga borar, borganda ham berilgan vazifalarni puxta bajarar, faqat a'lo baho olar ekan. Ota-onasining nasihatlariga quloq solib, "Men katta bo'lsam, olim bo'laman, buning uchun o'qish kerak", – der ekan. Bir kuni uylari yaqinidagi o'tloqdan qo'ziqorin terib kelish uchun chiqdi.

Rasmga qarang. Rasmda nimani kuzatdingiz?

Kitoblar nega xafa? Kitoblarga qanday munosabatda bo'lish kerak deb o'ylaysiz?

Kitobni asrang

Miltiqboy Xonnazarov

O'quvchiga nasihat,
Kitobni ko'zday asrang.
Uni qilib ehtiyot,
Artib, avaylab asrang.

Burchaklari bukilib,
Joni ozor topmasin.
Har joylarda sochilib,
Chang, kir bo'lib yotmasin.

Chunki har bir kitobda
Bobolarning so'zi bor.
Yo'lni yoritib turgan,
Chiroqdayin ko'zi bor.

Yozilgan har bir so'zni,
O'qing va takror o'qing.
Uqib so'zning ma'nosin,
Bilim olishga shoshing.

Hayotda qiynalsangiz,
Kitobni qo'lga oling.
Uni qayta varaqlab,
So'ziga quloq soling.

U ko'rsatgan yo'lakdan,
Qiyshaymay olg'a boring.
Adashmaysiz hech qachon,
Kitobga sodiq qoling.

Nonni agar yesangiz,
Non qorinni to'yg'azar.
Gar kitob o'qisangiz,
Ma'naviy ozuq berar.

Bilsangiz, siz kitobni,
Juda katta boylikdir.
Dunyoning boyliklari
Yashiringan sandiqdir.

1. She'rda o'quvchiga qanday nasihat berilyapti?
2. Kitob o'qish insonga nima beradi?
3. "Kitob dunyo boyliklari yashiringan sandiqdir" degan fikrni izohlang.
4. Nima uchun kitobga sodiq qolishimiz kerak?
5. Kitobdan foydalanayotganda qanday qoidalarga amal qilasiz?

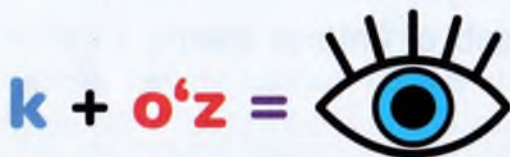

asramoq – saqlamoq
nasihat – o'git, pand
avaylamoq – ehtiyotlamoq, ayamoq
ardoqlamoq, e'zozlamoq

1. She'rni ifodali o'qing.
2. She'rdan **q** harfi ishtirok etgan so'zlarni topib o'qing.
3. She'rdan so'zning boshiga bitta harf qo'shish bilan hosil bo'lgan so'zlarni toping.

Masalan:

“So‘z o‘yini”.

Q harfi bilan boshlanib, **q** harfi bilan tugaydigan so‘zlar toping.

quloq

quymoq

q...q

Topishmoqning javobini toping.

Sandiq to‘la pista-bodom,
Ochib ko‘r, bo‘lsang odam.
Xosiyati ko‘p, olam-olam,
Terib ol uni har dam.

She‘rni ifodali o‘qing.

Kitobdan foydalanish qoidalarini yozing.

Rasmlarga qarang. Ular qanday ma'no ifodalaydi? Fikringizni tushuntirib bering.

Rasmlarni mazmuniga mos maqollar bilan bog'lang.

Kitob – beminnat do'st.

Kitob – bilim bulog'i.

Kitoblar dunyo ko'zgusidir.

1. Bo'limda qanday asarlar bilan tanishdingiz?
2. Kitoblar tarixda qanday ko'rinishda bo'lgan?
3. Inson bilimli bo'lish uchun nima qilishi kerak?
4. Kitob va bilim olish haqida maqollar ayting.

Yashiringan so'zni toping.

Bu so'zni kimlarga nisbatan ishlatamiz?

Siz o'zingizni kitobxon deya olasizmi?

Nima uchun?

Daraxt chizing, kitoblar uning barglari bo'lsin. Kitob o'qish insonga nima beradi? Fikringizni so'zlar bilan ifodalang va daraxtdagi kitobchalarga yozing. Uni "Dono daraxt" deb nomlang.

Topishmoqlarning javobini toping.

Rangi har xil,
Nomi bir xil.

Tili po'lat shovvoz,
So'zlay olmas beqog'oz.

Bir uy bor:
Ko'r bo'lib kirasan,
Ko'zli bo'lib chiqasan.

Qo'l bilan ekiladi,
Ko'z bilan teriladi,
Og'iz bilan o'riladi.

"Kitobim – nurli oftobim" mavzusida kichik matn tuzing.

III bo'lim

Ixtiro va kashfiyotlarga boy olam

- Rasmlarga diqqat bilan qarang. Ularda nima haqida xabar berilgan?

- Atrofingizdagi narsalarga e'tibor bering.
- Ular avval qanday ko'rinishda bo'lgan deb o'ylaysiz?
- Sizningcha, bu narsalarning yaratilishiga nima sabab bo'lgan?

Audiomatnni diqqat bilan tinglang.

3

- Matn nima haqida ekan?
- Ixtiro deganda nimani tushundingiz?
- Kashfiyot haqida nima deya olasiz?

4. Sizningcha, kashfiyot va ixtirolar bo'lmaganda vaziyat qanday bo'lar edi?
5. Nima uchun odamlar g'ildirakni kashf etishgan?
6. G'ildirakning paydo bo'lishi qanday ixtirolarga sabab bo'ldi deb o'ylaysiz?
7. Ixtiro va kashfiyot bir-biridan farq qiladimi? Fikringizni izohlang.

Gaplarning o'rnini aniqlang va matnni o'qing.

Bugungi kunda biz foydalanayotgan har bir buyum, har bir texnikani yaratish uchun ixtirochilar yillar davomida izlanishlar olib borgan.

Insoniyat tarixi kashfiyot va ixtirolarga boy. Har bir qilingan ixtiro odamlarning og'irini yengil qilgan, taraqqiyotga ma'lum darajada hissa qo'shgan.

Qadimda og'ir yuklarni qo'zg'atish uchun yog'och g'o'lalardan foydalanishgan.

Keyinchalik g'o'lalardan alohida doiralar tayyorlangan. Ular o'zaro o'q orqali mustahkam birlashtirilib, ustiga supacha o'rnatilgan. Shu tariqa birinchi aravalar paydo bo'lgan.

Texnika rivojlanib, velosiped, avtomobil va parovoz paydo bo'lgach, shinali va temir g'ildiraklar ishlatiladigan bo'ldi. Hozirgi kunda g'ildirakni hamma joyda ko'rishimiz mumkin.

G'ildirak – insoniyatning ilk kashfiyotlaridan biri.

O'ylab ko'ring, avval nima paydo bo'lgan?
Rasmlar orqali insoniyatning ilk kashfiyotlaridan biri
g'ildirak haqida ma'lumot bering.

“Kim ko‘p topadi?” o‘yinini o‘tkazing.
Kundalik hayotda g‘ildirak shaklini yana qayerlarda
uchratishimiz mumkin?
Misollar ayting.

**Birinchi velosiped shotlandiyalik Kirkpatrik
Makmillan tomonidan ixtiro qilingan. Lekin
u hozirgi velosipedlarga uncha o‘xshamas
edi. Hozirgi velosipedlarga o‘xshashini Jeyms
Sterley ixtiro qilgan.**

Atrofingizdagi narsalar qanday paydo bo‘lgan?
Ular haqida qiziqarli ma’lumotlar toping.

Rasmlarga diqqat bilan qarang.
Rasmda kimlarni ko'ryapsiz?

Ular haqida qanday ma'lumotga egasiz?

Nima deb o'ylaysiz, ixtiro va kashfiyotlar qilinmaganida nima bo'lar edi?

Ixtirochi bo'lish uchun nima qilish kerak deb o'ylaysiz?

Buyuk ixtirochilar

Bilasizmi, bolalar, o'tmishda juda ko'p buyuk kashfiyotchilar, ixtirochi olimlar yashab o'tgan. Ular o'zlarining ilmiy kashfiyotlari bilan bizga tabiat sirlarini ochib berishga erishganlar. Olimlar yaratgan ixtirolar turmushimizni yengillashtirib, sog'lig'imizni asrashga yordam beradi. Boshqa birlari esa uzog'imizni yaqin qiladi. Yana boshqalari masofaviy muloqotlarimizni, aloqalarimizni oson bog'lab beradi. Hozirgi kunda ham dunyoda ixtirochilari juda ko'p. yangilik yaratish yo'lida doimo izlanishlar olib boradilar.

Bizning ajdodlarimiz ham turli izlanishlar, tadqiqotlar olib borgan va dunyo tan olgan olimlar sirasiga kirganlar. Abu Rayhon Beruniy, Ibn Sino, Mirzo Ulug‘bek yaratgan kashfiyotlar ham yangi ixtirolar yaratilishiga sabab bo‘lgan.

Ahmad al-Farg‘oniy bobomiz Misrda, Nil daryosi bo‘ylarida qator ilmiy-amaliy tadqiqotlar olib borgan. Izlanishlarining natijasida Nil daryosidagi suvning hajmi va tezligini o‘lchaydigan inshoot – nilometrni yaratgan. Nilometr Nil daryosi suvidan oqilona foydalanish, dehqonchilik va aholining iqtisodiy holatini oldindan aniqlash imkonini berardi. Misrda dehqonlarga soliq solish masalalari ham nilometr ko‘rsatkichlari asosida amalga oshirilgan. Shunisi e‘tiborga loyiqki, Ahmad al-Farg‘oniy yaratgan ushbu inshoot hozirgi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan.

Usturlob – yulduzlarning joylashuv gradusini aniqlash uchun yaratilgan uskuna. Undan bobolarimiz yulduzlar joylashuvini o‘rganishda foydalanishgan.

Hozirda ushbu usturlob Fanlar akademiyasi Temuriylar tarixi davlat muzeyida saqlanadi.

Mirzo Ulug‘bek bobomiz bir ming o‘n sakkizta yulduzning joylashish o‘rnini aniqlab, jadvalga kiritganlar.

1. Ixtiro va kashfiyotlar inson hayotida qanday o'rin egallaydi?
2. Buyuk ajdodlarimizdan kimlarni bilasiz?
3. Ahmad al-Farg'oniylar bobomiz yaratgan ixtiro haqida so'zlab bering.
4. Usturlab nima? Undan nima maqsadda foydalanishgan?
5. Siz kelajakda nimalar ixtiro qilgan bo'lardingiz?

tadqiqot – tekshirish, o'rganish ishi
qonuniyatlar – hodisalar o'rtasidagi
bog'lanishlar va ularning qonunlari

1. **Tomas Alva Edison** – butun dunyoga mashhur amerikalik ixtirochi. U telegraf, telefon, kinoapparaturani takomillashtirdi, xavfsiz elektr cho'g'lanma lampasini yaratdi, dastlabki elektrovozlarga asos soldi, fonografni ixtiro etdi.

2. Rossiyalik olim **Aleksandr Stepanovich Popov** radioni ixtiro qilgan.

Matnni o'qing. Buyuk ixtirochilar haqida ma'lumot toping.

Topishmoqni o'qing va javobini toping.

Oqmas suvda o'zingni ko'r.

- Ayting-chi, ko'zgular bizga nima uchun kerak?
- O'ylab ko'ring, ular ixtiro qilinishidan oldin odamlar nimadan foydalangan bo'lishi mumkin?

Ko'zgu qanday paydo bo'lgan?

Ma'lumki, har bir inson o'z aksini ko'rish uchun ko'zgudan foydalanadi. Ko'zgularning paydo bo'lishi juda qadimga borib taqaladi. Ko'zgu ixtiro qilinmasidan oldin odamlar o'z aksini dastlab soyning toza va tiniq suv sathi orqali ko'rib turishgan. Biroq suvni ko'tarib yurib bo'lmasdi.

Shu bois odamlar bronza va kumush ko'zgular yaratishga urinishgan. Qadimda asl po'lat ham ko'zgu vazifasini o'tagan. Metall qorayib ketmasligi uchun uni oyna bilan pana qilishgan. Sekin-asta oynaga simobli qalay, alyuminiy va boshqa metallar aralashmasidan

tayyorlangan yupqa parda qoplash mumkinligini bilib olishgan.

Shisha ko'zgu ilk bor Venetsiyada ishlab chiqarilgan va uning tayyorlanish usuli ancha vaqtgacha sir saqlangan. Keyinchalik venetsiyalik bir necha nafar usta shishali ko'zgu tayyorlash sirini fransiyalik Pol Jerar ismli savdogarga aytib qo'ygan. Oqibatda, bu ishlari uchun ustalarning barchasi qatl qilingan.

Ayni paytda esa ko'zgularning ko'plab turi mavjud. Hozirda ko'zgular hamma joyda – uyda, do'konda, transport vositalarida, xullas, kundalik hayotimizda shu qadar keng tarqalgan va talab qilinadigan narsaga aylanganki, hayotimizni usiz tasavvur qilish qiyin.

(“Gulxan” jurnalidan)

1. Ko'zgudan nima maqsadda foydalanamiz?
2. Ko'zgu ixtiro qilinmasidan avval odamlar nimadan foydalanishgan?
3. Nima uchun odamlarda ko'zguga ehtiyoj paydo bo'ldi deb hisoblaysiz?
4. Shishali ko'zguning paydo bo'lishiga doir qanday ma'lumotlarga ega bo'ldingiz?
5. Sizningcha, kundalik hayotimizni ko'zgusiz tasavvur qila olamizmi? Nima uchun?

pana qilingan – himoya qilingan, to'silgan
qoplamoq – ustini biror narsa bilan o'ramoq
metall – sodda kimyoviy element yoki qotishma

1. Matnni o'qing.
2. Matnda tilga olingan metall nomlarini toping.
Bu so'zlar ishtirok etgan gaplarni o'qing.
3. Matnning har bir qismining mazmunini
quyidagi gaplar bilan moslashtiring.

Shishali ko'zguning vatani.

Ko'zguning kundalik hayotimizdagi o'рни.

Suv – ilk ko'zgu.

Metallardan yaratilgan ko'zgular.

Kundalik hayotimizda ko'zgularni qayerda
uchratishimiz mumkin?

Avtomobildagi
ko'zgu

Ko'zoynaklar

Fotoapparat

Mikroskop

Matnni o'qing va mazmunini so'zlab bering.
 Ko'zguning rasmini chizing. Unda nimaning
 aksini ko'rishni xohlardingiz? Ko'zguda
 tasvirni ifodalang.

Topishmoqni o'qing va javobini toping.

Adashib qolsangiz gar,
Yordamga u keladi.
Dunyoning to'rt tarafini,
Millarda ko'rsatadi.

Ufqning to'rtta asosiy tomoni bor. Bular: shimol, janub, sharq va g'arb. Ufq tomonlarini aniqlash uchun maxsus asbob ixtiro qilingan. Bu asbob kompas deb ataladi.

Kompasim

Miraziz A'zam

Soatimning mili qiziq: juda o'jar,
Yura qolmas vaqt o'tsa ham hech ilgari.
Vaqt o'tdi deb surib qo'ysam picha nari,
U qaytadan turib olar picha beri.
Soatimning mili qiziq: juda o'jar.

Titrab-titrab, boshin qilib sarak-sarak,
Sovuq yoqni ko'rsatgancha ogoh yotar.
Safar chog'i menga to'g'ri yo'l ko'rsatar,
Soatimni oshnalarim kompas atar.
Mili qiziq: boshin qilar sarak-sarak.

1. She'rda kompas nimaga o'xshatilgan?
2. Ayting-chi, she'rda kompasning millari qanday so'zlar bilan ifodalangan?
3. "Titrab-titrab, boshin qilib sarak-sarak" deganda nimani tushundingiz?
4. Sizningcha, insonlarga kompas nima uchun kerak? Fikringizni tushuntiring.

picha – ozgina, salgina

o'jar – qaysar

sarak-sarak – boshni u yoqdan bu yoqqa harakarlantirish

safar – sayohat

ogoh – hushyor, sergak

1. She'rni ifodali o'qing.
2. Qofiyadosh so'zlarni aniqlang.
3. "Ilgari, chog', yoq, oshna, picha" so'zlari qatnashgan satrlarni topib o'qing.
Shu so'zlarga ma'nodosh so'zlar toping.

Kompas ixtiro qilinishi va tarqalishidan oldin, odamlar dengizga uzoq safarga chiqmagan. Chunki ular adashib qolishdan qo'rqishgan. Ilk kompas Xitoyda ixtiro qilingan.

She'rni ifodali o'qing. Qiziqarli ixtirolar haqida ma'lumotlar topishga harakat qiling.

Topishmoqlarni o'qing va javobini toping.

Qora dev yiqildi,
Bolalari yig'ildi.

Laylak uyada,
Dumi ziyoda.

Kichkina mitti,
Echkini yiqitdi.

Onalari tokchadan tushsa,
Bolalari yugurib keladi.

- Topishmoqning javobini bitta so'z bilan ifodalang.
- Oshxona buyumlariga nimalar kiradi? Ulardan nima maqsadda foydalanamiz?
- Dastavval ular qanday ko'rinishda bo'lgan deb o'ylaysiz?

Oshxona buyumlari qanday paydo bo'lgan?

Bir kuni oyim bayram dasturxonini yasatdilar. Dasturxonga barcha oshxona anjomlari qo'yildi, mehmonlardan esa darak yo'q. Shunda oshxona anjomlari tilga kirib, ularning qay biri eng birinchi bo'lib paydo bo'lgani to'g'risida bahslasha boshladilar.

– Albatta, birinchi bo'lib men paydo bo'lganman-da! – debdi pichoq. – O'tmishdagi odamlar bizni toshdan yasab, ovga ham olib borgan, ishda ham qo'llagan, o'ziga kerakli bo'lgan hamma narsani kesishda bizdan foydalangan, – debdi kerilib.

– Men ham juda qadimiy buyumman, – deb gapga aralashibdi qoshiq. – Meni oldinlari chig‘anoqlar, yong‘oq po‘chog‘i, loy va daraxtlardan yasashgan. Keyinchalik odamlar meni metallardan tayyorlashni o‘rganganlar, – debdi.

– Demak, men oilaning eng kenjasi ekanman-da, – deb xafa bo‘libdi sanchqi.

– Azizam, sen ko‘pam xafa bo‘laverma, – deb uni yupatibdi qoshiq. – Sizlarni faqat oliy martabali kishilar va qirollar ishlatishgan. O‘rta asrlarda keng va serhasham yoqalar urfga kirgan va odamlar ovqat yeyishda noqulaylik tug‘dirmasligi uchun uzun sanchqilardan foydalanganlar. Boshida sizlar bir tishli, keyin ikki, asta-sekin uch va to‘rt tishli bo‘lib borgansiz.

Shunday qilib uyga kutilgan mehmonlar ham tashrif buyurishibdi va barcha anjomlar o‘z yumushlari, ya‘ni odamlarni ovqatlantirish vazifalarini bajarishga kirishibdilar.

(“Kichkintoylar ensiklopediyasi ertaklarda” kitobidan olingan)

1. Oshxona anjomlari nega bahslashibdi?
2. Pichoq haqida qanday ma‘lumotga ega bo‘ldingiz? Pichoqning aytgan gaplarini matndan topib o‘qing.
3. Qoshiqni qadimda nimalardan yasashgan?
4. Sanchqi nega xafa bo‘libdi?

5. Nima uchun sanchqilarni qadimda faqat oliy martabali kishilar va qirollar ishlatishgan?
6. Ertakdan olgan xulosangizni ayting.

anjom – narsa-buyumlar, asboblar
urf – amal qilinadigan tartib-qoida

Ertakni rollarga bo'lib o'qing.

Guruhga ajratilgan oshxona buyumining rasmini chizing. Bu buyum haqidagi barcha ma'lumotlarni "Klaster"da ifodalang.

1-guruh:

Pichoq haqida
nimalarni bilib
oldingiz?

2-guruh:

Qoshiq haqida
nimalarni bilib
oldingiz?

3-guruh:

Sanchqi haqida
nimalarni bilib
oldingiz?

Tez aytishni tez ayting.

Chori chayilgan choynakka choyni chamalab soldi.

Ertakni o'qing va mazmunini so'zlab bering.
Kelajakda qanday oshxona buyumlari
bo'lishini istaysiz? Rasmda tasvirlang.

Topishmoqning javobini toping.

- Oyog'i yo'q, yuradi,
Og'zi yo'q, gapiradi.
- Zarga sotilmas,
Zo'rga topilmas.

Agar soat bo'lmaganida nima bo'lar edi?

Tovush

Muzaffar Zayniddinov

Bu derazaga yaqin qo'yilgan karavot-yotoq – Guliniki. Ana tokchada qo'ng'iroqli soat chiq-chiq yurib turibdi. Har kuni soat jiringlaganda Guli uyqudan ko'zini ochadi. Keyin soatga qarab gapiradi:

– Meni uyg'otding-a? Rahmat senga, endi bog'chamga kech qolmayman-a?

Oyisi qiziga kulib qarab turadi:

– Guliginam, tura qol, – deydi-da, peshonasidan o'padi.

Mana shunday kun o'tadi, kech kiradi. Yana yangi tong otadi. Soat bo'lsa, hech tinmay chiq-chiq qilaveradi, charchamaydi. Kechqurun Guli uxlashga yotganda soatni o'ylaydi. Gohida oyisidan so'raydi:

– Oyi, soat nima deb gapiradi?

Oyisi unga soatlarning tilidan qiziq-qiziq cho'pchaklar aytib beradi. Juda g'alati-ya? Yaqinda Guli bir narsani sezib qoldi. Nazarida soat kunduz kunidan ko'ra kechasi qattiqroq chiqillaydi. Bu haqida hozircha u hech kimga aytgani yo'q. Oyisidan ham so'ramadi. Kelinglar, bolalar, hammamiz o'ylab ko'ramiz. Nega soat tovushi kunduzidan ko'ra kechasi yaxshiroq eshitiladi? Yoki Guliga shunday tuyildimikin-a?

1. Guli nima uchun soatga rahmat aytadi?
2. Sizningcha, soatlar gapira oladimi?
3. O'ylab ko'ring, nega soat tovushi kunduzidan ko'ra kechasi yaxshiroq eshitiladi? Yoki Guliga shunday tuyildimikin-a? Fikringizni izohlang.

cho'pchak – ertak, to'qima

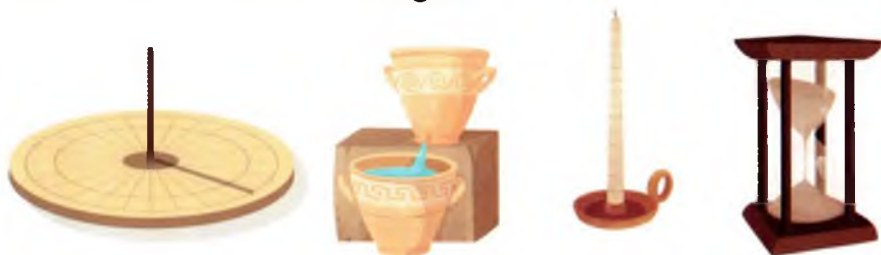
Vaqtни aniqlash uchun odamlar turli ko'rinishdagi soatlaridan foydalanishgan.

Eng qadimgi soat – bu quyosh soati. Odamlar yerga aylana chizib, uni qismlarga ajratib markaziga tayoqcha suqib qo'yishgan. Quyosh osmon bo'ylab harakat qilgan sayin tayoqcha soyasi bir qismdan ikkinchi qismga

surilib borgan. Quyosh soatlari bulutli havoda ishlamagan.

Keyinchalik suv soati ixtiro qilingan.

So'ng suvning o'rnini qum egallagan va qum soatlar paydo bo'lgan. Ma'lum muddat yonib turuvchi shamlar ham soat vazifasini o'tagan.

Siz qanday ko'rinishdagi soatlarni bilasiz?

Maqolni o'qing. Mazmunini izohlang.

Har bir ishning vaqti bor,
Vaqt bilganning baxti yor.

Tez aytishni ayting.

Soat soatiga soatlab qaradi

Matnni o'qing va o'rgangan ma'lumotlaringizni so'zlab bering. Hozirgi kunda foydalanilayotgan soat ko'rinishlari haqida ma'lumotlar topib yozing.

Mundarija

I BO'LIM

Ona vatan bag'rida baxtiyor avlod!	4
1-dars. Vatanim – jannatmakon O'zbekiston	5
2-dars. Ona bitta, Vatan yagona	8
3-dars. Vatan ostonadan boshlanadi	11
4-dars. Maktabim – qutlug' makonim	14
5-dars. Toshkent – O'zbekiston poytaxti	17
6-dars. Serquyosh o'lka	20
7-dars. Yoshi ulug' shaharlarimiz	22
8-dars. Til – millat ko'zgusi	25
9-dars. Ochiq osmon ostidagi muzey	27
10-dars. Bo'lim yuzasidan takrorlash	29

II BO'LIM

Kitob – noyob xazina, bilim – tuganmas boylik	31
1-dars. Kitob – beminnat do'st	32
2-dars. Kitob – bebaho boylik	35
3-dars. Kitob o'qigan bola	38
4-dars. Gulzor shahrining mittilari – I qism	41
5-dars. Gulzor shahrining mittilari – II qism	44
6-dars. "Uzum" hikoyasi	47
7-dars. Ilm – yorug'lik	49
8-dars. Kitobga sodiq bo'ling	53
9-dars. Bo'lim yuzasidan takrorlash	56

III BO'LIM

Ixtiro va kashfiyotlarga boy olam	59
1-dars. Juda foydali ixtiro	60
2-dars. Kashfiyotchi bobolar	63
3-dars. O'z aksini ko'rish orzusi	66
4-dars. Yo'l ko'rsatuvchi mayoq	70
5-dars. Oshxona buyumlari	72
6-dars. Vaqt qadri	75

Darslik holati haqida ma'lumot

№	O'quvchining F. I. Sh	O'quv yili	Darslik olingan vaqtdagi holati	Sinf rahbarining imzosi	Darslik qaytarib berilgan vaqtdagi holati	Sinf rahbarining imzosi
1	Komarjonov A. 2023					
2						
3						
4						
5						
6						

Darslikni olish va o'quv yili oxirida uni qaytarishda yuqoridagi jadval
sinf rahbari tomonidan quyidagi mezonlarga muvofiq to'ldiriladi

Yangi	Darslikning holati a'lo darajada
Yaxshi	Muqovasi butun, kitobning asosiy qismidan uzilmagan. Barcha sahifalar mavjud, butun, yirtilmagan, yelimi ko'chmagan
Qoniqarli	Muqovasi ezilgan, shikastlangan, kitobning asosiy qismidan qisman ajralgan va foydalanuvchi tomonidan tiklangan. Qayta tiklash ishlari qoniqarli. Yirtilgan sahifalar yopishtirilgan, ba'zi sahifalari yirtilgan
Qoniqarsiz	Muqovasiga chizilgan, kitobning asosiy qismidan to'liq yoki qisman yirtilib, uzilgan, qoniqarli tiklangan. Sahifalari yirtilgan, ba'zi sahifalari yo'q, bo'yalgan, ifloslangan, tiklash mumkin emas

UO'K 808.545(075.3)

KBK 74.202.5ya72

A 38

U.B.Aydarova

O'qish savodxonligi: Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 2-sinfi uchun
darslik. / U.B.Aydarova – Toshkent: "Novda Edutainment", 2023. – 80 b.

O'qish savodxonligi

2-sinf

I qism

Umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun darslik

"Novda Edutainment"

Toshkent – 2023

Muharrirlar:

Badiiy muharrir

Musahhih

Rassomlar:

Kompyuterda sahifalovchi

M.Nishonboyeva, M.Maxmadaminova

A.Sobitov

X.Serobov

T.Daminov, V.Frolov

Sh.Axrorova

Nashriyot litsenziyasi AI №158. 07.07.2023-yilda original-maketdan
bosishga ruxsat etildi. Bichimi 70×100/16. Kegli 14 n/shponli.

"Arial" garniturası. Ofset bosma usulida bosildi.

Mashinada yengil bo'rlangan (Machine Finished Coated) 80 g/m² qog'oz.

Shartli b.t. 5. Hisob-nashriyot t. 1,52.

Adadi 626 913 nusxa. Buyurtma raqami 23-263.

"O'zbekiston" NMIUda chop etildi.

